

Профілактична стратегія медичної науки – шлях до підвищення ефективності охорони здоров'я.

Невпинне зниження стану здоров'я в Україні зумовило необхідність перманентного вдосконалення й реформування української системи охорони здоров'я (СОЗ), яке досі здійснювали звичайним адміністративно-бюрократичним способом – шляхом прийняття законів, поправок до них і різноманітних відомчих інструкцій. Проте бюрократія в найкращому разі керується технологіями бізнес-планування і не завжди враховує наукові рекомендації. У поєднанні з економічними негараздами вже загально визнана й очевидна нездатність сучасної «української моделі» СОЗ подолати численні проблеми здоров'я громадян загрожує існуванню суспільства й держави. Зрозуміло, ситуацію треба виправляти якнайшвидше, розробивши комплекс системних заходів, які можуть впливати на чинники, а не лише на наслідки їх дії.

Безперспективність нинішньої СОЗ уже усвідомили на рівні найвищих державних органів, де визріло розуміння того, що тільки посилення профілактичного напрямку здатне розірвати порочне коло взаємозумовлених чинників і реально поліпшити здоров'я нації, сприяти відтворенню генетичного потенціалу.

<...> Очевидно, що орієнтування СОЗ на профілактичний напрям потребує наукового забезпечення й супроводу. Дослідження з профілактичної медицини – першочергові для української медичної науки. Так, президія НАМН України сформулювала (і затвердила) основні напрями, важливі для теоретичної та практичної медицини, за якими виконують науково-дослідні роботи в інститутах академії:

- 1) Вивчення фундаментальних механізмів життєдіяльності організму і розвитку патології.
- 2) Розроблення принципово нових методів діагностики, лікування і профілактики найпоширеніших хвороб, пошук шляхів зміцнення здоров'я і подовження тривалості життя.
- 3) Розкриття механізмів і профілактика несприятливої дії на організм чинників довкілля (у т. ч. радіаційних) й умов праці.

Проте у Щорічній доповіді про результати діяльності системи охорони здоров'я України у 2008 р. зазначено, що формуванню здорового способу життя й гігієнічному вихованню населення перешкоджає слабка наукова база. У медичній науці спостерігаємо поступове збідніння тематики розробок, утрату кадрів, зубожіння інтелектуального середовища. Редукція науки в цілому і медичної зокрема, порівняно з радянським часом, небажана,

вимушена, але за умови скорочення фінансування необхідна. Однак у жодному разі не можна згортати дослідження із суспільної профілактики.

Суспільна профілактика створює не тільки об'єктивні передумови поліпшення здоров'я нації, але й сприяє становленню соціально-психологічного стану суспільства, у якому в індивідуумів виникає мотивація дотримуватись індивідуально орієнтованих профілактичних рекомендацій. Зрештою, формування в населення медико-соціальної активності й мотивації до здорового способу життя – це основне завдання й мета будь-яких соціально-економічних реформ. Тому для досягнення синергічного ефекту медична наука має розробляти соціально орієнтовані рекомендації та суспільні профілактичні заходи в тісному зв'язку з індивідуально орієнтованими. Наукові рекомендації з індивідуальної профілактики звернені до окремої людини, яка виконує їх за власним вибором, покладаючи на свої плечі всі труднощі – витрати коштів і часу, подолання психічної інерції та звичок у разі зміни способу життя. Зиск від «профілактично орієнтованого» способу життя вона отримує також особисто у вигляді переваг здоров'я.

<...> Об'єктивно більшість шкідливих для суспільного здоров'я чинників перебувають поза межами і впливом СОЗ, медицини в цілому і медичної науки. Наприклад, антропогенне забруднення, зниження якості води і продуктів харчування (екологічні чинники); низькі доходи і купівельна спроможність населення, нестача коштів на розвиток СОЗ і медицини (економічні); слабка мотивація до здорового способу життя (психологічні) та ін. Тому в сучасних умовах рекомендації учених мають бути спрямовані насамперед на суспільні профілактичні заходи, наукове обґрунтування яких впливає з медико-соціальних чинників. Деякі шляхи подолання проблем чітко сформулювали українські науковці на сьомих Марзєєвських читаннях. Щоб виправити ситуацію і зосередитись на пошуку й науковому обґрунтуванні методів і заходів соціально-медичної профілактики, медицина повинна розширити міждисциплінарну взаємодію з іншими науками, які мають предметом умови життя і праці, стан довкілля, соціально-економічні умови. У методологічному плані можна спробувати новітні синтетичні підходи, які продовжують ідеї В. І. Вернадського, зокрема екологію, що її активно розробляє колектив Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України. Зрозуміти зв'язок між індивідуумом і суспільством, між суспільством і біосферою і на цій основі розробити способи гармонізації особистісних і суспільних цілей щодо стану здоров'я – ось завдання, де значна (швидше – провідна) роль належить медичній науці. Збереження й відтворення здоров'я нації сьогодні має стати національною ідеєю.

Більшість проблем здоров'я нації системно вирішують лише науково обґрунтовані соціальні рекомендації щодо проведення неспецифічних і спеціальних заходів профілактики захворювань, які мають створювати, змінювати й зберігати сприятливе середовище проживання людини. Такі заходи планують і здійснюють лише на рівні місцевих громад або на загальнодержавному. Або ж як систему безпеки праці їх суворо регулює законодавство й контролюють компетентні державні органи. Тому примат профілактичного напрямку медицини неможливо відокремити від вирішення основних соціально-економічних проблем.

<...> Відсутність централізованої комплексної системи інформатизації медичних закладів, освітніх і науково-дослідних установ має багато негативних наслідків, з яких найгірший для медичної науки – відсутність єдиного інформаційного простору, неможливість клініко-епідеміологічних досліджень великого обсягу за принципами доказової медицини.

За таких обставин розроблення стратегії розвитку української медичної науки непросте. <...> За умови орієнтації СОЗ на профілактику необхідно сконцентрувати ресурси на фундаментальних і прикладних дослідженнях у тих галузях, де Україна ще має значний науковий потенціал. Це також дасть змогу зосередитись на вихованні високоякісних наукових кадрів, для чого потрібні зміни в системі професійного навчання (*Гоженко А., Кульбіда М., Кочет О. Профілактична стратегія медичної науки – шлях до підвищення ефективності охорони здоров'я // Вісник НАН України. – 2011. – № 12. – С. 64–68*).